

Colofon

Redactionele begeleiding: Marjolein Westerterp, MW media

Tekstcorrectie: Marianne Miltenburg, Textwrite

Ontwerp: Rimke Bartels, Twin Media bv

Vormgeving: Miranda de Groot, Twin Media bv

Omslagfoto: Roger Young

Uitgever: Donald Suidman, BigBusinessPublishers

www.bbpublishers.nl/ubuntu

ISBN 9789491757648

© 2018 Annette Nobuntu Mul

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoewel *Opzoek naar Ubuntu* een autobiografisch boek is, heeft de auteur ervoor gekozen sommige namen uit privacyoverwegingen te veranderen.

Annette Nobuntu Mul

Opzoek naar

UBUNTU

Zuid-Afrika onder mijn huid

> IK BEN
OMDAT
WIJ ZIJN

Inhoud

• Foreword - door Prof. Dr. Mogobe Ramose	6		
• Ubuntu - Het pad van gedeelde menselijkheid	8		
• Zielsopdracht	10		
~~~~~			
1 ZUID-AFRIKA - bakermat van UBUNTU	17		
• Sawubona Sikhona	18		
• Beauty	22		
• Waar het begon	26		
• Drie maanden	28		
2 UBUNTU en spiritualiteit	33		
• I have a dream	34		
• Nothing is impossible	36		
• Amy Biehl	38		
3 UBUNTU - vergelding of verzoening	45		
• We are here to live our purpose	46		
4 UBUNTU - herstelrecht en verzoening	51		
• De kracht van vergeving	52		
• Waarheids- en Verzoeningscommissie	55		
• Kiezen om te vergeven	56		
• 'I am sorry'	57		
• Vriendschap in gevangenschap	58		
5 UBUNTU en vergeving	69		
• Phum' uphele endlini yam	70		
6 UBUNTU en onderwijs	77		
• It takes a village to raise a child	78		
• Thula Baba	86		
7 UBUNTU en leiderschap vanuit menszijn	95		
• Ubuntu, a magnet to the authentic human soul	96		

8 UBUNTU - ondernemerschap en de kracht van de gemeenschap	103	11 UBUNTU en Moeder Aarde	135
• Masakhane - let us build together	104	• Een uil in Cederbergen	136
• Flowerman	112	12 Leven vanuit UBUNTU	145
9 UBUNTU - hoop, geloof en liefde na de apartheid	117	• You are the personification of Ubuntu	146
• Welkom in Railton	118	~~~~~	
• Van Swaarkry tot bittereinder	120	• Siyabonga, enkosi kakhulu, thank you, baie dankie	152
• Kappie	122	• Nawoord	154
• Bly in my dan bly ek in jou	124	• Ere wie ere toekomt	156
10 UBUNTU - diversiteit en co-creatie	127	• Verklaring	164
• Eenders & Anders	128		

Achter in het boek vindt u vertalingen van relevante passages, een 'ere wie ere toekomt'-galerij en achtergrondinformatie over plaatsen, organisaties en de geschiedenis van Zuid-Afrika. Informatie die voor niet-kenners de complexe geschiedenis – die ten grondslag ligt aan de levensverhalen en filosofieën van Zuid-Afrikanen opgenomen in dit boek – begrijpelijker maakt. Namen en begrippen die daar worden toegelicht worden in dit boek aangegeven met een.

Ek moet reis om die wêreld
om huis toe te gaan
Ek moet praat met 'n vreemde
om myself te verstaan

UBUNTU

Het pad van gedeelde menselijkheid

Over wat wij kunnen leren van Ubuntu, van medemenselijkheid, uitgerekend in een land waar blanke koloniale overheersers ooit de apartheid gebracht hebben.

‘There is a word ... in South Africa ... Ubuntu!’, sprak Barack Obama op de begrafenis van Nelson Mandela* en een emotioneel gejuich barstte los in het stadion in Soweto. Het was voelbaar dat hij een schat, een diamant van het land en volk had aangeraakt en erkend.

Ubuntu. Een Zulu-woord, maar een universeel concept. *Umntu Ngumntu Ngbantu* betekent letterlijk: Een mens is een mens omdat er andere mensen zijn. Oftewel: Ik ben omdat wij zijn! De basis van de Ubuntu-filosofie.

Wat kan Ubuntu voor jou en mij, voor ons, betekenen? Voor de westerse wereld die de afgelopen eeuwen enorme technologische realisaties heeft neergezet en voor grote materiële welvaart heeft gezorgd, maar die nu schreeuwt om aandacht voor immateriële vraagstukken? Voor onze omgang met de aarde en met elkaar; een omwenteling van ratio naar relatie?

Annette Nobuntu Mul neemt je op persoonlijke wijze mee in haar zoektocht naar wat Ubuntu is en kan betekenen, naar Zuid-Afrika*. Het land dat na de apartheid oude wonden tracht te helen en dat, met de kracht van diversiteit, met recht en trots een regenboognatie wil zijn.

Ze gaat op zoek naar Ubuntu in het contact met dierbare Zuid-Afrikanen die op haar levenspad zijn gekomen. Vaak met een bijzondere levensles. Voor haar en voor ons.

Wat kunnen wij van Afrika, van Ubuntu leren?

In haar zoektocht naar menselijkheid in de omgang – in alle facetten van het leven – met medemensen draagt Annette een belangrijk steentje bij aan het pad van gedeelde menselijkheid in onze samenleving. Dit betekent in haar ogen dat we in elke persoonlijke, professionele, organisatorische, religieuze of politieke ontmoeting of discussie elkaar, boven alles, als mens kunnen zien en onze gemeenschappelijke menselijkheid erkennen: Ik ben omdat wij zijn.

Met haar ontmoetingen in Zuid-Afrika geeft ze dit verscheurde land, de bakermat van Ubuntu, de liefdevolle erkenning die het verdient.

ZUID-AFRIKA

bakermat van UBUNTU

Sawubona
Sikhona ...

Sawubona staat er met grote letters op het billboard als we met onze huurauto *die lughawe* van Kaapstad verlaten. Een heerlijk gastvrij gezicht, sprankelende ogen van een donkere, sigaar rokende man lachen ons vanaf de poster toe.

Het is de eerste keer in mijn leven dat ik in Zuid-Afrika kom, het is in het jaar van de eeuwwisseling. Een vakantie van twee weken met man en kinderen, zo is het gepland.

Waarom Zuid-Afrika?

Tja, een aantal toevalligheden, als je tenminste in toeval gelooft, hebben ons hier gebracht. Een erfenis van mijn oma, die het financieel mogelijk maakt. De ontmoeting en gesprekken met Louis, een Zuid-Afrikaanse huisarts en kaasmaker uit Prince Albert, die een jaar geleden zes weken lang met zijn vrouw Helen in onze Bed & Breakfast in Limburg heeft gelogeed. Mijn samenwerking als gezinstherapeut met de Zuid-Afrikaanse kinderarts Stannie. Achteraf bezien allemaal wel aanduidingen dat ik richting het land van de apartheid, het land van de regenboognatie, het land van Ubuntu móést gaan.

Heb ik gekozen voor deze reis of koos Zuid-Afrika mij?

Met de tekst: *'Je moet niet alles willen verklaren, voor je het weet verklaar je elkaar de oorlog'*, ontslaat zanger en tekstschrijver Stef Bos mij van de eenzijdige waarheid van de logica.

Ik ben er nu, in Zuid-Afrika ... en ik kom meteen thuis. En dat, dat gevoel van thuiskomen, dat gevoel zal me nooit meer verlaten.

Sawubona is in het isiZulu (de taal van de Zulu's) het openingswoord in de begroeting tussen mens en mens en betekent letterlijk: 'Ik zie jou!'

Het antwoord dat volgt is: *'Sikhona, hier ben ik!'*

Ik voel een warme golf door mijn lichaam gaan. *Sawubona, sikhona*. Ik zie jou, hier ben ik. In dié volgorde. Het begint dus met het zien van de ander en als die ander zich gezien en gehoord voelt, kan hij of zij er zijn. Hoe existentieel is dat!

Op advies van Stannie, de kinderarts met wie ik als psychotherapeute in Nederland samenwerk, brengen we de eerste nacht door in een B&B in Bellville, een wijk aan de rand van Kaapstad. Eigenaresse Caren is een goede vriendin van Stannies moeder en Stannie wil dat wij ons thuis voelen in haar land.

Het is al tegen middernacht als we aankomen in Bellville en Caren en Nick ons allerhartelijkst ontvangen met een *drukkie*; de begroeting is meteen lijfelijk, lichaam tegen lichaam en wang tegen wang. Voor ons westerlingen toch wonderlijk als je elkaar nog niet kent. Maar voor mij voelt het onmiddellijk goed en warm, ik ben lijfelijk ingesteld.

'Wonderlik', zegt Nick, alsof hij het wonderlijke van mijn gedachten kan raden. Wonderlik dat we er zijn, van 10.000 kilometers ver weg komend. Na elf uur vliegen stappen we zomaar de huiskamer van vreemden aan de andere kant van de wereld binnen. Drie maanden varen met een schip en met scheurbuik aankomen zou wellicht natuurlijker aanvoelen, gaat er in een flits door me heen.

Wonderlik dat we elkaar, weliswaar nog met moeite, al kunnen verstaan in een taal *so naby* aan elkaar: het Afrikaans. Even heb ik een binnenpretje omdat ik in mijn hoofd aan het turven ben hoe vaak Nick zijn stopwoordje 'wonderlik' gebruikt.

's Nachts zal ik wakker worden en me realiseren hoe dit ogenschijnlijk onbelangrijke woordje juist staat voor zijn verwondering over de ontmoeting, de oprechte belangstelling in ons ... Wonderlik ook dat we van die *soet kinders* – Lynn en Ian zijn acht en zes – hebben. We nemen het compliment van goede opvoeders dankbaar glimlachend in ontvangst, hoewel onze kinderen tijdens het tandenpoetsen blijven volhouden dat het compliment voor hén bestemd is. Zij zijn *soet kinders* en dat is hun eigen verdienste, niet de onze, vinden ze.

Net voor het slapen gaan valt mijn oog op een boekje met spreuken van aartsbisschop Desmond Tutu: '*We worden niet bemind omdat we goed zijn. We zijn goed omdat we bemind worden!*'

De volgende ochtend wacht ons een liefdevol bereid ontbijt. Terwijl een pianoconcert van Chopin de ruimte muzikaal vult, lonken bananen, ananasstukjes, meloen en verse vijgen naar ons. Het zilveren bestek in tienvoud op de tafel met het wit damasten tafelkleed, het tinnen kannetje met die *vars melk* en Caren die binnenkomt om te vragen hoe we graag *die eiers* willen. *Sunny side up?*

Een zwarte vrouw komt de borden brengen en terwijl ik haar bedank, vraag ik naar haar naam. 'Lucy, *mum*', antwoordt ze zacht en ze kijkt onmiddellijk weer naar de grond. Ik weet niet wie zich het meest ongemakkelijk voelt op dat moment. Ik schrik van haar voelbare onder-

danigheid, die anders voelt dan gelijkwaardige zorgzaamheid. Is het de overvloed aan eten en rijkdom waarin ik zit en zij niet, of is het mijn en haar huidskleur? Ik heb mezelf die vraag nog nooit in mijn leven hoeven stellen en hier, hier voel ik het vanaf de eerste dag. Zelfs als ik nu bewust extra aardig zou doen, zou dat een *top-down* houding zijn. '*Baie dankie, Lucy*', zeg ik toch, in de hoop dat ze me aankijkt. Ze knikt.

We komen niet zomaar weg. De kinderen mogen met Stoffel de schildpad in de tuin spelen, waar twee donkere mannen in blauwe overalls zwijgend schoffelen. Terwijl Caren nog '*n bietjie koffie ingooi*', vraagt ze naar onze levensgeschiedenis en vertelt ze openhartig die van haarzelf. Totdat ik vraag naar Lucy; wie ze is en waar ze woont.

Caren zucht: 'Je kunt ze gewoon niet echt vertrouwen. Lucy is al de zoveelste bediende. Als ze genoeg geld hebben komen ze gewoon niet meer. Soms ook zonder reden ...'

Met verbijstering hoor ik haar aan. Mijn hersens kraken. Ik wil niet die Nederlander zijn die vanaf dag één al haar oordeel klaar heeft, maar natuurlijk ben ik dat hinderlijk genoeg toch.

Ik wil niet bevooroordeeld zijn na het lezen van de vele boeken over de geschiedenis van Zuid-Afrika en de wreedheden van de apartheid, maar ik kan die impact niet wegvagen. In ieder geval staat mijn lijf bij het horen van het generaliserende 'ze zijn niet te vertrouwen' meteen in de stand 'code oranje'. Ik ben – achteraf – blij met mijn niet onmiddellijk reageren. Lucy, vertelt Caren, komt uit Khayelitsha, een immens grote township aan de rand van Kaapstad, zich uitstrekkend tot aan de N2, zoals we iets later op de dag ontdekken.

Caren bekent dat ze nog nooit zelf in Khayelitsha is geweest.

Nog nooit in Khayelitsha geweest? Hoe kun je nog nooit in een wijk zijn geweest waar miljoenen mensen wonen

op nog geen tien kilometer afstand van je woonhuis, gaat er door me heen, maar ik vraag het niet.

‘Caren is bang voor een menigte zwarte mensen.’ Nick loopt de kamer binnen en kijkt zijn vrouw ondersteunend aan. Even die aarzeling ... of ze zullen doorgaan met vertellen. Dan het rauwe verhaal. Caren woont als kind op *die plaas* (een boerderij) in de Cederbergen. Ze is twaalf jaar als de overval door vier zwarte jongens plaatsvindt. Haar ouders worden vastgebonden aan hun stoel, zij zelf wordt met een mes in haar hand gestoken en haar oudste broer wordt voor haar ogen vermoord.

Er is geen rancune in de stem van Nick of in de blik van Caren als ze het vertellen. Dan pas zie ik haar linkerhand, waaraan een pink ontbreekt.

Ik weet niet wat ik zeggen moet. Ieder woord voelt als ongepast. Het is stil. Ik kijk naar Caren en zie het kind van twaalf. Tegelijkertijd lijkt het alsof ik een film, de film van geschiedenis ben binnen gestapt. Een geschiedenis, waarvan ik tot dusver dacht dat het niet mijn geschiedenis was, dat het slechts het boek *In ongenade* was van Coetzee, dat ik kon waarnemen door te lezen.

Net zoals we via de moeder van Stannie bij Caren en Nick zijn aangekomen, wil Caren graag regelen dat onze volgende stop bij een goede bekende van haar is: Ilzebet van ‘Roosje van de Kaap’ in Swellendam. We moeten immers veilig reizen. Ze belt, ze regelt, ze wijst de weg op de routekaart en geeft een kaartje met telefoonnummers mee. Nog één *drukkie*, en ze zwaaien ons uit bij de deur. Ik zoek Lucy nog even op in de keuken. Ze veegt haar handen schoon aan haar schort, waardoor ik interpreteer dat ze me een hand wil geven en steek mijn handen uit. Ze pakt ze vast en kijkt me aan. Ik voel me onthand.

Onze rondreis door Zuid-Afrika is begonnen. Lynn en Ian zijn opgewonden. Op kinderlijk niveau voelen zij ook aan

dat deze reis naar de andere kant van de wereld niet zomaar een vakantie is. Het is een bestemming. Al maanden lang hebben Johan en ik getracht ons, voor zover mogelijk, te verdiepen in de geschiedenis van Zuid-Afrika en de onlosmakelijke verbinding met Nederland. We vroegen ons af waar wij precies waren op het historische moment dat Nelson Mandela in 1990 werd vrijgelaten? Wat wisten we niet voordat überhaupt internet in ons leven kwam?

Het afgelopen jaar hebben we – als voorbereiding op de reis – al diverse boeken van auteur Allister Sparks gelezen, zoals *The mind of South Africa (1990)* en *Tomorrow is another country (1994)*. Zijn indrukwekkende boek *Beyond the miracle* zal pas in 2003 verschijnen. Na het lezen van Mandela’s autobiografie *Long walk to freedom* is voor mij de meest cruciale vraag: ‘Hoe is het in hemelsnaam mogelijk dat hij na 27 jaar gevangenschap zonder verbittering uit de gevangenis is gekomen?’ Het is ook in dit boek dat ik voor het eerst het woord Ubuntu tegenkom. Het zal mij niet meer loslaten.

Hoe jong Lynn en Ian ook zijn, we vinden het als ouders belangrijk dat ook zij iets begrijpen van de geschiedenis, van wat we gaan tegenkomen in Zuid-Afrika. Het land, de natuur, de mensen, de dieren. Aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer in één. Ik geloof in spelenderwijs leren via de *University of Life*. Ze zullen leren door de ervaring, de echte ontmoeting.

Het is nog vroeg in de ochtend. Voordat we richting Swellendam rijden, breng ik een bezoek aan Mandela Park, een township in Houtbaai, ten zuiden van Kaapstad. Vanuit mijn professie als gezinstherapeut heb ik in Nederland al eerder contact gelegd met Patricia, *social worker* van James House* in Mandela Park. Het uitgangspunt voor mijn gesprek met haar zal zijn hoe kinderen hier qua

onderwijs en zorg geholpen worden in hun natuurlijke omgeving en sociale context. De Zuid-Afrikaanse townships, die ook wel *kasies* worden genoemd, naar het Afrikaanse *Lokasies*, zijn informele woongebieden aan de rand van steden. Deze werden tot de val van de apartheid in 1990 toegewezen aan ‘niet-blanke’ inwoners, dus de zwarte bevolking, kleurlingen en Indiërs. Sinds de val van de apartheid en het aantreden van een nieuwe regering gevormd door het ANC*, zijn er projecten om de vaak erbarmelijke woonomstandigheden van de inwoners te verbeteren. Er worden huizen gebouwd, de infrastructuur wordt verbeterd en de dienstverlening – ziekenhuizen, politiekantoren, winkelcentra en openbaar vervoer – wordt verder ontwikkeld. De druk op de townships blijft echter zeer hoog, onder andere door een grote instroom van immigranten uit arme regio’s, zoals de Oostkaap, en uit het buitenland: Congo, Mozambique en Zimbabwe. Grote delen bestaan daarom nog steeds uit golfplaten hutjes.

De stap van theorie naar praktijk is altijd groot, ervaar ik: het lezen van de geschiedenis laat je nog niet de geschiedenis begrijpen. De Rainbow Nation*, het ideaal van Mandela, een land waarin alle culturen zich thuis voelen en elkaar met respect behandelen? Vandaag ervaar ik hoe liefdevolle levenslessen verbonden kunnen zijn met een nog dagelijkse rauwe realiteit.

Achter Patricia, *social worker* van James House, aan loop ik samen met Johan, Lynn en Ian Mandela Park binnen.

Beauty

Imizamo Yethu staat bij de ingang van Mandela Park op een bord geschilderd. *Ons het saam gewerk* is de vertaling in het Afrikaans.

Ik stap een besloten zwarte gemeenschap binnen. Een gemeenschap van tienduizenden mensen die volgens mijn westerse beleving aan de rand van de afgrond leven. Een gemeenschap van ontwortelde zwarte mensen. Deze ontworteling van hun *zijn* zit veel dieper dan het eens afgepakte land. Hoe kunnen ze ooit weer op hun manier leven? Kan er nog sprake zijn van *hun* manier? Ze hebben immers generaties lang het referentiekader van door ‘ons’ blanken als minderwaardige soort behandelde ouders en voorouders. Mensen die zelfs het Afrikaans, de taal van de bij de Bijbel zwerende onderdrukkers niet alleen hebben moeten leren spreken, maar die het in de loop der geschiedenis als hun moedertaal zijn gaan beschouwen. Ook ik ben deel van die geschiedenis.

Bijna meteen als we het township binnenlopen, word ik bij de hand genomen door twee kinderen, van tien en twaalf jaar. Nlono aan mijn linker- en Beauty aan mijn rechterhand. Ik voel me onzeker omdat ik blank ben.

Zouden deze mensen die aan de onderkant van de samenleving leven niet een enorme haat koesteren jegens iedereen met een blanke huid? Iedereen die in betere economische omstandigheden verkeert dan zij? Ik houd de kinderen steviger vast dan zij mij. Zij lijken vereerd dat ze mijn gids mogen zijn, mij *hun* wereld kunnen laten zien.

UBUNTU

herstelrecht en verzoening

De kracht van vergeving ...

Wat zou ik minder erg vinden: blind of doof zijn? Bij welke langdurige ziekte zal mijn partner mij verlaten? Zou ik een moord kunnen begaan?

Wie heeft het zich in een flits niet allemaal een keer afgevraagd? Onze hersenen zoeken in fantasie blijkbaar een morele grens, de grens van de ander, zelfs de grens van ons bestaan. We verhouden ons daartoe en daarmee, zodat we menen te weten waar we staan en wie we zijn. Maar soms wordt fantasie realiteit en sta ik oog in oog met twee moordenaars. Zou ik zelf ook in staat zijn om te moorden?

Zolang ik slechts het verhaal hoor, zie ik hen als moordenaar. Maar zodra ik hen ontmoet en de hand schud zie ik een mens. Een mens zoals jij en ik. Mijn verwarring start als ik mijn oordeel loslaat of op zijn minst uitstel.

Ik ontmoette op 18 juli 2010 Ntobeko Peni en Easy Nofemela, twee van de vier moordenaars van Amy Biehl.

Nu is het vijf jaar later. Wat ik toen, in 2010, in de verste verte niet kon vermoeden was dat zij twee dierbare vrienden van me zouden worden voor wie ik ongelooflijk veel respect heb gekregen. Ik heb met eigen ogen gezien en ben gaan beseffen dat zij elke, maar dan ook elke dag geconfronteerd worden met de pijn van Amy's familie-

leden en vriend. Dat ze elke dag, werkend voor de Amy Foundation, geconfronteerd worden met hun daad, met het verhaal en de reacties van de wereld. En die reacties bevatten vaak ongeloof en haat.

Ook in mijn ogen hebben ze in het begin ongetwijfeld de afschuw, de vertwijfeling, het ongemak en onbegrip gelezen. Die vijf jaren hebben we gedrieën ook nodig gehad om echt persoonlijk en dicht bij elkaar te mogen en kunnen komen. Om de meest cruciale vragen te kunnen stellen, omdat de veiligheid van betrokkenheid er is.

'Wat ging er door je heen toen je Amy vermoordde, toen je na de moord thuiskwam?' Met ingehouden adem kijk ik Ntobeko Peni aan, misschien wel in de verwachting en hoop dat hij vol spijt, schaamte en schuldgevoel naar de juiste woorden zal zoeken, wetende dat ook die nooit de

People respond in accordance to how you relate to them. If you approach them on the basis of violence, that's how they will react. But if you say, we want peace, we want stability, we can then do a lot of things that will contribute towards the progress of our society.

Nelson Mandela

lading en impact van de moord zullen kunnen dekken.

‘Niets, ik voelde toen niets. Nou ja, wel een soort genoegdoening en trots ...’

In niets komt zijn antwoord overeen met wat ik verwacht had.

Ntobeko Peni (1973) groeit ten tijde van de apartheid op in Gugulethu, een van de grootste townships in Zuid-Afrika, nabij Kaapstad. Hij is de oudste zoon in een gezin met vier kinderen.

‘Mijn ouders werkten beiden in de fabriek voor een honderloontje. We hadden net voldoende te eten. Ik ging naar een basisschool in Gugulethu, ik wist niet beter. Ik geloof dat ik toen gelukkig was. Er heerste in ieder geval een sfeer van *one-ness*: we wasten elkaars wonden. Pas later, zo tussen mijn twaalfde en zestiende levensjaar, realiseerde ik mij bewust wat en hoe het was om een zwarte huidskleur te hebben. Voor jongens zoals ik leek er geen toekomst. Mijn ouders konden geen schoolopleiding betalen. Thuis werd er nooit over politiek gesproken. Er heerste een onuitgesproken code binnen elk gezin: je praat niet over politiek waar de kinderen bij zijn. Maar als kind voel je veel, je ziet het gevecht en de pijn in de ogen van je ouders. Ik leefde op straat tussen en met mijn vrienden.

Wij, jongens van de straat, groepeerden en wilden van betekenis zijn, we zaten vol haat. Op straat praatten we wel over politiek, onze geschiedenis en onze toekomst. Natuurlijk vanuit óns perspectief. Ik sloot mij, net als mijn vrienden, aan bij het Pan Africanist Congress*. Ook al was de apartheid bij de wet net opgeheven, er was nog overal apartheid en rassenhaat op straat. Wij wilden niet over ons heen laten lopen, ons niet laten discrimineren zoals onze ouders. Zo ontstaat radicalisering, denk ik nu.’

‘Ik neem je ter illustratie mee naar een gebeurtenis die mijn leven heeft bepaald. Ik ben zeven jaar en ik zie

blanke agenten zonder enige aanleiding twee van mijn vriendjes neerschieten. Twee schoten. Twee neervallende lichamen, vlak voor mijn voeten en ogen. Mijn vriendjes zijn dood. Iets in mij is toen ook doodgegaan. Vanaf dat moment was mijn hart koud en vol haat naar blanke mensen. Als ik jaren later op 25 augustus 1993 Amy zie, zie ik geen mens voor me, geen jonge vrouw, alleen maar dat ze blank is en ik haat haar ...’

Amy Biehl rijdt die dag twee zwarte lifters terug naar hun huis in het township Gugulethu.

‘We hadden precies op die dag een politieke bijeenkomst’, vervolgt Ntobeko. ‘Er heerste een grote chaos. Iedereen voelde dat er een grote verandering op komst was. Maar wij konden niet wachten op de verkiezingen van een jaar later. De verkiezingen die in 1994 zouden uitmonden in een glansrijke overwinning voor het ANC en natuurlijk Nelson Mandela. Die beruchte dag was er een grote confrontatie tussen de zwarte bewoners enerzijds en de blanke politie anderzijds. Er heerste een sfeer van *to kill before you will be killed. Yeah, and we were prepared to kill instead of prepared to die.*’

Een groep zwarte jongeren dwingt Amy om te stoppen en bekogelt haar auto met stenen. Tientallen jonge mannen omringen de auto en scanderen het militante Pan-Afrikaanse lied: ‘Eén blanke, één kogel!’

Amy wordt uit de auto getrokken, ze slaan haar hoofd in met een baksteen en vervolgens steken ze haar neer. Terwijl ze weerloos op de grond ligt, schreeuwen Amy’s zwarte lifters nog dat ze een ‘kameraad’ is van het zwarte Zuid-Afrika, maar het mag niet baten.

Amy wordt na de aanval door de lifters naar het dichtstbijzijnde politiebureau gebracht waar ze, zesentwintig jaar oud, overlijdt. Ntobeko Peni, dan zeventien, is een van haar vier moordenaars.

‘Ik had de langdurige straf ervoor over. Zo diep zaten mijn haat- en wraakgevoelens. Ik wilde trots zijn op mezelf. Dat ik iets gedaan had tegen het fundamentele onrecht, generatie op generatie. Ik heb gedood voor mijn

volk, mijn kameraden, mijn ouders. In de gevangenis praatten we nooit over onze persoonlijke gevoelens. Angst, verdriet, wanhoop, kwaadheid ... het telde niet, mocht er niet zijn en was er dus niet. En zeker spijt en berouw konden er niet zijn. Dat zou worden gezien als hoog politiek verraad.

Ook in de gevangenis behoorde je tot een groep, noem ze terroristen, waar je voor je eigen veiligheid en lijfsbehoud niet zomaar uit kon stappen. Spijt en schuldgevoel, de vijand ook als mens zien ... dat was ondenkbaar. Totdat ik eerst de vergeving en daarna de groeiende liefde van de ouders van Amy kon binnenlaten in mijn lijf en hart. Ze zagen me niet als moordenaar, maar als persoon; ze leerden ook mijn moeder kennen.

Het was die liefde die me deed breken, me deed beseffen wat ik Amy en haar familie had aangedaan. Het waren geen blanken, maar mensen van vlees en bloed, zoals jij en ik. Deze vreselijke pijn en schuld probeer ik nu in mijn werk en leven om te zetten in kracht als projectleider van de Amy Foundation. Iedere dag coachen we 2300 straatkinderen, in eerste instantie om ze weg te houden van het pad van criminaliteit, maar inmiddels sturen we vooral op talentontwikkeling. Ik ben zo dankbaar dat ik deze kans heb gekregen. Intussen ben ik zelf getrouwd en vader van drie dochters. De liefde van de ouders van Amy heeft de vergeldingscyclus doorbroken; die van henzelf en daarmee die van mij en mijn kameraden. Hun vergeving en liefde dienen nu als voorbeeld voor duizenden straatkinderen: dagelijks leren we hen dat wraak en vergelding niet de weg naar rechtvaardigheid zijn.'

Waarheids- en Verzoeningscommissie

Na jaren van onderhandeling tussen het African National Congress (ANC) en de voornamelijk uit blanken bestaande Nasionale Party (NP) kwam de Zuid-Afrikaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie (Truth and Reconciliation Commission, TRC) in mei 1995 tot stand, onder leiding van aartsbisschop Desmond Tutu. Men had de keuze uit vervolging van alle apartheidsdaders óf amnestie voor alle apartheidsmisdaden. Vervolging van alle daders bleek onbegonnen werk, maar aan de andere kant vond men amnestie voor iedereen ook onwenselijk.

De kerngedachte van de TRC kan het kortst samengevat worden als 'amnestie in ruil voor waarheid' en is gebaseerd op Ubuntu. Persoonlijke amnestie werd alleen toe-

De slachtoffers van de apartheid hebben een vorm van morele rechtvaardigheid gekregen.

gekend als de dader de volledige waarheid zou vertellen over zijn of haar begane misdaden tijdens de apartheid én als de misdaad een politiek karakter had.

De belangrijkste doelstellingen van de Waarheids- en Verzoeningscommissie waren:

- Een zo compleet mogelijk beeld krijgen van de mensenrechtenschendingen begaan onder de apartheid.
- Persoonlijke amnestie verlenen aan misdadigers, zowel uit de kringen van het apartheidsregime als aan de kant van de vrijheidsstrijders.
- Bijdragen aan het herstel van waardigheid van de slachtoffers.

Dit proces was een immense opgave. Zuid-Afrika, een land dat net voor het eerst met echte democratie kennis had gemaakt, een samenleving waar wit en zwart nog steeds grotendeels apart leefden, waar de raciale vooroordelen nog dagelijks voorkwamen, waar nog steeds slechts enkele miljoenen vooral blanke burgers in westerse welvaart leefden en tientallen miljoenen zwarten in Afrikaanse armoede, dat land moest zich over vergeving en verzoening buigen.

De grote waarde van de Waarheidscommissie is vooral dat de slachtoffers van de apartheid een vorm van morele rechtvaardigheid hebben gekregen. Duizenden hebben kunnen vertellen over de martelingen, over het verlies van hun geliefden, over de trauma's van het verleden.

Het waren verhalen van een onmenselijke onderdrukking die voorheen door vrijwel het hele blanke deel van Zuid-Afrika werden ontkend. En in sommige hoorzittingen gebeurde het bijna-bovenmenselijke: een verzoening met de vijand. Zoals het ook gebeurde tussen Linda en Peter Biehl, de ouders van Amy en de moordenaars van hun dochter, Ntobeko Peni en Easy Nofemela ...

Kiezen om te vergeven

Linda en Peter Biehl

Hun leven leek verwoest toen Linda en Peter Biehl het nieuws over hun dochter Amy hoorden. Maar tegelijkertijd wilden ze ook de omstandigheden die tot haar dood hadden geleid begrijpen. Direct na haar overlijden vertrokken ze naar Kaapstad.

Amy was enorm betrokken geweest bij de politieke omwenteling in Zuid-Afrika, de weg naar vrije verkiezingen. Bizar is dat uitgerekend het geweld om die vrije verkiezingen te bereiken, tot haar dood heeft geleid.

Vanwege haar missie en eigen strijd voor rechtvaardigheid verkozen de Biehls niet tegen te stemmen toen de vier jonge moordenaars voor amnestie in aanmerking kwamen. Tijdens de hoorzitting schudden ze de handen van de familieleden van de jongens en Peter citeerde uit een artikel dat Amy had geschreven voor de *Cape Times*: 'Het belangrijkste voertuig van verzoening is een open en eerlijke dialoog!'

Hij sprak historische woorden: 'We zijn hier bij elkaar

Het belangrijkste voertuig van verzoening is een open dialoog

om een mensenleven te herdenken en ons met elkaar te verzoenen. Een mensenleven dat werd weggenomen zonder enige gelegenheid voor dialoog. Als we klaar zijn met dit proces moeten we allemaal gearmd verder lopen!

Een jaar nadat Ntobeko en Easy waren vrijgelaten wilden ze graag Linda en Peter Biehl ontmoeten. Ze werkten op dat moment in een jeugdclub in Gugulethu en wilden Amy's ouders hun werk laten zien.

Linda Biehl vertelde later: 'Ook wij wilden hen graag ontmoeten. Het was niet uit medelijden of schuld, maar vanuit begrip. We spraken over hun levens en over ons leven. Vragen over het verleden stelden we niet meer, we waren allemaal op zoek naar de toekomst. Het is zo gegroeid, maar ik ben dol op deze jongens. Ze zijn als mijn eigen kinderen. Het klinkt misschien heel vreemd, maar ik ben geneigd om te denken en te voelen dat een klein beetje van Amy's *spirit* in hen zit. Het is pijnlijk om te horen en lezen dat sommige mensen denken dat wij criminelen steunen. Het is juist de missie en doelstelling van de Amy Biehl Foundation die we in haar naam zijn begonnen om criminaliteit onder jongeren te voorkomen. Ik ben naar Zuid-Afrika gekomen omdat ik hartstochtelijk geloof in herstelrecht! Het is wat Desmond Tutu Ubuntu noemt: *'We believe that a person is a person through another person, that my humility is caught up, bound and inextricably in yours'*.

Hoe moeilijk ook, we kunnen ervoor kiezen om te vergeven in plaats van te vragen om vergelding.

Ik kan en wil niet naar mezelf kijken als slachtoffer, het vermindert mijn eigenwaarde. En Easy en Ntobeko zien zichzelf niet meer als moordenaars. Ze hebben overduidelijk verklaard nooit Amy Biehl als persoon te hebben willen vermoorden. Zij waren kinderen en slachtoffer van het apartheidssysteem. Een systeem waar we allemaal, wereldwijd, medeplichtig aan waren.²

2 Uit: *The Forgiveness Project**, maart 2010

'I am sorry'

Easy Nofemela

'Toen na mijn vrijlating Linda en Peter Biehl ook met mij contact wilden hebben, kraakten mijn hersenen en was ik erg in de war', verklaart ook Easy, een van de vier moordenaars van Amy, zijn kant van het verhaal. 'Het was een enorme uitdaging voor me. Ik was namelijk opgegroeid met de boodschap en overtuiging een blanke nooit te vertrouwen. Wel dacht ik toen, dat als ze mij *face to face* zouden zien, ze misschien aan mijn gezicht konden zien dat ik enorme spijt had. Ik besloot ze te ontmoeten. De volgende dag kwam Peter naar Gugulethu.

Ik was erg nerveus, maar mijn eerste gedachte was om hem te beschermen omdat er buiten veel geweld was. Hij kwam bij mij thuis en ik vertelde hem over het werk dat Ntobeko en ik deden in de jeugdclub. De volgende dag kwamen Peter en Linda T-shirts brengen en tickets voor Robbeneiland. Ze wilden nog meer doen voor onze gemeenschap, maar de misdaad lag dag en nacht op de loer. Ntobeko en ik hielpen hen door te praten met de gemeenschap en zo is het eigenlijk gekomen dat wij betrokken raakten bij de Amy Biehl Foundation. Tot het moment dat ik Linda en Peter ontmoette heb ik nooit begrepen dat witte mensen ook menselijke wezens zijn. Voor mijn veroordeling was ik lid van the Azanian People's Liberation Army, de gewapende vleugel van de Pan Africanist Congress. Onze slogan was 'één kolonist, één kogel'. De eerste keer dat ik Peter en Linda op tv zag haatte ik ze. Ik was ervan overtuigd dat het allemaal blanke strategie was, dat ze naar Zuid-Afrika wilden komen om ons via de doodstraf te zien hangen. Maar het tegendeel was waar. Ze kwamen om vergeving te schenken. Peter en Linda leken te begrijpen dat de strijd tegen onderdrukking, de strijd voor de bevrijding, op de schouders van de jeugd van de townships heeft gelegen. Ik was erg in de war.